

них спільна мета: управління і взаємодія мають за мету узгоджене функціонування системи. Вони охоплюють риси, властиві всій управлінській системі, а не тільки окремим елементам або рівням, явищам або процесам. По-шосте, принципи взаємодіють між собою в межах цілісної системи, врівноважуючи чи посилюючи один одного, що дає змогу достатньою мірою розкрити свою природу, індивідуальність і регулюючі можливості. При цьому кожен принцип має структурно відведене йому місце, що дає підстави зробити висновок – повноцінне розкриття змісту і потенціалу будь-якого принципу державного управління можливе лише в рамках і з врахуванням його системних залежностей.

Список літератури: 1. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. Х., 1998. 2. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. Ю.Ф. Кравченка. К., 1999. 3. Колпаков В.К. Взаимодействие милиции и общественности в сфере правопорядка: Учебное пособие. К., 1993. 4. Сущенко В.Д., Присяжний С.В., Коваленко О.І. Сучасний процес управління в ОВС. К., 1999. 5. Тощенко Ж.Т. Социология. Общий курс. М., 2001. 6. Шекин Г.В. Теория социального управления: монография. К., 1996. 7. Самсонов В.Н. Административное законодательство: понятие, содержание, реформа. Х., 1991. 8. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141. 9. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 4. Ст. 20. 10. Про оперативнорозшукову діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст.303. 11. Рожко К.Г. Принципы деятельности. Томск, 1983. 12. Керженцев П.М. Принципы организации. Избранные произведения. М., 1968.

Надійшла до редколегії 15.03.04

А.М. Смирнов

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ПРАВА ЖЕРТВИ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Держава не завжди має можливість запобігти зловживанням владою, скоєним її агентами. Однак вона завжди повинна зробити все можливе для того, щоб потерпілі від протиправної діяльності були вчасно і повно відновлені у своїх правах, а шкода, заподіяна посадовими особами органів державної влади і місцевого самоврядування, була відшкодована у повному обсязі.

У цьому зв'язку актуальним є дослідження юридичної природи права жертви зловживання владою¹ на доступ до правосуддя, оскільки воно є найбільш ефективним засобом для відстоювання потерпілим своїх прав і законних інтересів, тому що у ході судового розгляду можна всебічно і неупереджено встановити об'єктивну істину по суті справи та відновити справедливість.

Крім того, аналіз даного права дозволяє удосконалити юридичні механізми контролю громадянського суспільства за діяльністю держави, ввести цю діяльність у демократичні рамки і реально забезпечити панування в нашому суспільстві принципу верховенства права.

¹ Термін «жертви зловживання владою» активно використовується у міжнародному праві. У вітчизняному законодавстві цей термін практично не використовується!

Актуальність дослідження змісту права жертви зловживання владою на доступ до правосуддя також визначається тим, що у вітчизняній юридичній науці недостатньо повно досліджені елементи даного права, інтереси і юридичні факти, що лежать в основі реалізації права жертви зловживання владою на доступ до правосуддя.

Цілями цієї статті є:

- 1) визначення місця права жертви зловживання владою на доступ до правосуддя у системі суб'єктивних прав людини;
- 2) дослідження системи прав (елементів), що у сукупності утворюють право жертви зловживання владою на доступ до правосуддя;
- 3) аналіз юридичних фактів, пов'язаних з даною формою реалізації природного та невід'ємного права на доступ до правосуддя.

У юридичній літературі відзначається, що жертви зловживання владою мають три види спеціальних прав: право на доступ до правосуддя; право на відшкодування шкоди від держави; право на соціальну допомогу [1, с.47].¹ При цьому право на доступ до правосуддя є «серцевиною» (ядром) правового статусу жертви зловживання владою.

Два інших види прав є похідними від права на доступ до правосуддя. Ця специфічна риса правового статусу жертви зловживання владою пояснюється тим, що право на відшкодування шкоди, право на компенсацію за рахунок держави, право на соціальну допомогу відносяться до категорії прав, володіння і користування якими залежить переважно не від цілеспрямованих дій особи, а від діянь кореспондуючих суб'єктів.² У даному випадку, цілеспрямовані дії жертви зводяться лише до того, що вона звертається до компетентних державних органів з вимогою встановити факт здійснення у відношенні неї зловживання владою або службовим становищем.³

Сказане підтверджується і спеціальними умовами відповідальності держави за шкоду, заподіяну в результаті зловживання владою, до числа яких належать наступні: 1) дії вказаних органів і посадових осіб повинні мати форму актів органів влади, як нормативних, так і ненормативних; 2) акт влади повинний бути виданий винною посадовою особою чи групою посадових осіб, що

¹ Аналогічний обсяг прав жертв зловживання владою встановлений в Керівних принципах, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судові переслідування, прийнятих на восьмому Конгресі Організації Об'єднаних Націй по попередженню злочинності та поводженню з правопорушниками, який проходив у Гавані 27 серпня – 7 вересня 1990 року [2, с.272].

² Зокрема, у відповідності зі ст. 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 01.12.1994 р. № 266/94-вр право на відшкодування заподіяної шкоди виникає у випадку винесення виправдувального вироку суду (п.1); недоведеності участі обвинувачуваного в здійсненні злочину (п.2); закриття справи про адміністративне правопорушення (п.4) [3].

³ Більшість учених вважають, що головне у суб'єктивному праві – це можливість самостійно діяти, самостійно обирати вид і міру власної поведінки. Однак можливість, будучи ядром суб'єктивного права, виявляє себе в різних випадках по-різному [4, с.225; 5, с.100].

утворюють колегіальний орган; 3) посадові особи, видаючи владні акти, зобов'язані виконувати свої службові повноваження.

Незаконність актів може виражатися в обмеженні чи позбавленні громадян або організацій будь-яких прав (наприклад, порушення рівноправності громадян, порушення недоторканності приватного життя, порушення недоторканності житла і т.п.), у покладанні на них будь-яких обов'язків чи втручанні в їхню господарську діяльність (наприклад, перешкодження законній підприємницькій діяльності).

Це, у свою чергу, означає, що формулювання суб'єктивних прав через правомочності дії, користування, вимоги і вимагання важко застосовується до всіх елементів, що складають у сукупності права жертв зловживання владою.

У юридичній науці традиційно суб'єктивні права класифікують за допомогою такого критерію як «галузь», «сторона суспільного життя» людини, що охоплюється, регулюється відповідним колом основних прав.

Керуючись названим критерієм, виділяють права:

- 1) у сфері особистої безпеки і приватного життя;
- 2) у галузі державного і суспільно-політичного життя;
- 3) у галузі економічної, соціальної і культурної діяльності [6, с.27].

Однак, для того, щоб визначити місце права на доступ до правосуддя в цілому і право на доступ до правосуддя жертви зловживання владою в системі суб'єктивних прав людини, на наш погляд, варто взяти за основу класифікацію суб'єктивних прав людини, запропоновану С.Ф. Кечек'яном.

В основі класифікації суб'єктивних прав, запропонованої цим автором, лежить такий критерій, як зміст правовідносин. Зокрема, у сфері суспільних відносин, що виникають у сфері взаємовідносин громадян з державними органами, С.Ф. Кечек'ян виділив у системі прав людини і громадянина спеціальну групу прав – «Право на захист прав», до якої включив: право на скаргу, право на пред'явлення позову в цивільному або кримінальному суді, право на захист у кримінальному [7, с.74]. Аналогічної точки зору дотримується Л.Д. Воеводін, який відзначає, що права, спрямовані на охорону інших прав і свобод, право на скаргу, право на судовий позов, право обвинувачуваного на захист утворюють самостійну категорію суб'єктивних прав, що виражає правомочності громадян по захисту своїх прав і свобод.

Таким чином, право жертви зловживання владою на доступ до правосуддя, зокрема, так і право на доступ до правосуддя в цілому, відноситься до особливій (окремій) категорії суб'єктивних прав.

Право жертв зловживання владою на доступ до правосуддя являє собою систему суб'єктивних прав. У середині цієї системи зв'язки між складаючими її елементами проходять за багатьма напрямками.

Обсяг правочинів даного права обумовлений комплексним морально-психологічним інтересом, який полягає у відновленні справедливості, яка у даному випадку розуміється як відстоювання честі та гідності, осуд і покарання особи, що скоїла зловживання владою чи службовим становищем, її звільнення від займаної посади, звільнення від юридичної відповідальності невинного, встановлення факту заподіяння майнової і моральної шкоди в результаті неправомірних дій посадових осіб органів державної влади чи

місцевого самоврядування, реабілітації померлого, який був жертвою зловживання влади.

З цих позицій право жертв зловживання владою на доступ до правосуддя являє собою можливість користування таким комплексним соціальним благом, якими є в сукупності: правомочність жертви особисто обвинувачувати особу, що скоїла зловживання владою, вимагати залучення винної особи до юридичної відповідальності.

Останнє веде до реалізації прав, що виникають у ході процесуальних правовідносин, зокрема таких, як право: представляти докази; заявляти клопотання і відводи; знайомитися з всіма матеріалами справи, брати участь у судовому розгляді, а також інших прав, котрі має сторона в судовому процесі.

Представляється, що маються достатні підстави для наділення особи, яка стала жертвою зловживання влади правом на участь у формулюванні обвинувачення на досудовій стадії, якщо таке зловживання владою є суспільно небезпечним. Подібна практика знайома зарубіжному законодавству, так, зокрема, відповідно до статті 10606 (б) Титулу 18 Кодексу Законів США. потерпілий має право на консультацію з прокурором, що підтримує державне обвинувачення, по суті справи.

Крім того, право на доступ до правосуддя містить у собі право вимагати припинення злочинних діянь, що готуються або чиняться проти жертви. Стосовно до цього питання цікавим є досвід закордонного законодавства, зокрема американського, у якому передбачено створення відділів жертв злочинів у правоохоронних органах і судах.

Важливою правомочністю, що відноситься до числа елементів права на доступ до правосуддя, є можливість жертви одержати правову допомогу та правову інформацію у ході судового розгляду. Як відзначає А.В. Парій: «Більшість діючих у США державних програм допомоги потерпілим забезпечують наступні види допомоги: інформаційну допомогу; допомогу в одержанні реституції або компенсації від держави; пояснення заходів судової системи і т.п.

Юридичним фактом, що припиняє право на доступ до правосуддя, є винесення виправдувального вироку судом, рішення про припинення адміністративного провадження, визнання компетентним державним органом особи, яка стала жертвою зловживання владою реабілітованою, у т.ч. і з політичних мотивів після закінчення термінів на оскарження.

Короткий аналіз змісту права жертви зловживання владою на доступ до правосуддя свідчить, що:

- право жертви зловживання владою на доступ до правосуддя є «серцевиною» (ядром) правового статусу даної категорії осіб, оскільки реалізація похідних від нього прав неможлива без його безпосередньої реалізації;
- право жертв зловживання владою на доступ до правосуддя посідає особливе місце у системі суб'єктивних прав людини. Внаслідок своєї специфіки воно не зовсім вписується в рамки традиційних класифікацій видів суб'єктивних прав;

– право жертв зловживання владою на доступ до правосуддя являє собою систему суб'єктивних прав-елементів. При цьому обсяг правочинів даного права обумовлений комплексним моральним-психологічним інтересом, який полягає у відновленні справедливості.

Список літератури: 1. Бойцова Л.В. Возмещение ущерба «жертвам правосудия» в России // Рос. юстиция. 1994. № 6. 2. Права человека: Сб. межд. договоров. Т. 1. Универсальные договоры ООН. Нью-Йорк, Женева, 1994. 3. Відомості Верховної Ради. 1995. № 1. Ст.1. 4. Александров Н.Г. Право и законность в период развернутого строительства коммунизма. М., 1961. 5. Матузов Н.И. Теоретические проблемы субъективного права: Дисс... докт.юр.наук. Саратов, 1973. 6. Ростовщиков И.В. Права личности в России: их обеспечение и защита органами внутренних дел. Волгоград, 1997. 7. Кечекьян С.Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М., 1958.

Надійшла до редколегії 04.05.04

М.В. Завальний

КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Чітка класифікація форм адміністративно-юрисдикційної діяльності має принципове значення. Вона дозволяє усвідомити суттєві риси, що забезпечують самостійність і цілісність кожної з форм, з іншого боку – ці риси обумовлюють споріднення та зв'язок цих форм за певними ознаками.

Класифікація процесуальних форм здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ, якщо вона науково обґрунтована, дозволить виокремити найбільш суттєві характеристики кожної з форм, а також ті структурні елементи, які повинні бути розвинені в тому чи іншому напрямку. Адміністративний процес і, зокрема, юрисдикційна діяльність повинні здійснюватися саме в таких формах, які б забезпечили найліпші умови для впровадження в життя задач та принципів адміністративного провадження.

Проте цим не вичерпується значення наукової класифікації явищ, що розглядаються в даній статті. Класифікація, побудована на правильних підставах, надасть можливість всебічно пізнати діяльність органів, здійснюючих адміністративно-юрисдикційне провадження, в тому числі і органів внутрішніх справ, проаналізувати практику і виробити рекомендації щодо її вдосконалення.

Перед початком класифікації адміністративно-юрисдикційних проваджень слід підкреслити наступне.

У вітчизняній науці до 1977 р. для класифікації юрисдикції в загально-теоретичному аспекті використовувався галузевий принцип. Підставою галузевої належності юрисдикції (кримінальної, адміністративної і т.п.) було вчинення правопорушення лише певного виду – злочини, адміністративні проступки, що і було єдиною матеріальною підставою того чи іншого юрисдикційного провадження. У 1977 р. законодавчо було введено інститут заміни кримінальної відповідальності відповідальністю адміністративною у справах щодо дій, що містять ознаки злочину, але не становлять великої суспільної небезпеки. З цього моменту адміністративне правопорушення перестало бути єдиною підставою адміністративної відповідальності, в